

มิติการใช้พื้นที่สาธารณะ และบทบาทความเป็นชุมชนดั้งเดิมในเมืองเชียงใหม่

DIMENSION APPLICATION OF PUBLIC SPACE AND ROLE OF
TRADITIONAL COMMUNITY IN CHIANG MAI CITY

กนกวรรณ คชสีห์ และ เอกรินทร์ อนุกุลสุภกรรณ

มิติการใช้พื้นที่สาธารณะ และบทบาทความเป็นชุมชนดั้งเดิมในเมืองเชียงใหม่

DIMENSION APPLICATION OF PUBLIC SPACE AND ROLE OF
TRADITIONAL COMMUNITY IN CHIANG MAI CITY

กนกวรรณ คชสิทธิ์

Kanokwan Kotchasee

เอกกรินทร์ อนุกุลยุทธธน

Eggarin Anukulyudhathon

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Doctor of Philosophy Program in Built Environment

Faculty of Architecture and Graduate School, Kasetsart University

(Received : April 11, 2019 ; Revised : May 06, 2019 ; Accepted : May 14, 2019)

บทคัดย่อ

การพัฒนาเมืองส่งผลต่อความเป็นชุมชนและการใช้พื้นที่ให้เปลี่ยนไปในหลายมิติ ชุมชนจึงเกิดการตอบรับ ปรับตัว และปรับเปลี่ยนวิถีผ่านปรากฏการณ์การใช้พื้นที่สาธารณะ บทความวิจัยนี้มุ่งอธิบายถึงองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของมิติการใช้พื้นที่สาธารณะที่เกิดขึ้นพร้อมกับบทบาทชุมชนดั้งเดิมที่มีนัยสำคัญจากลักษณะสังคมวัฒนธรรมเฉพาะบริบท ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงพื้นที่ สังเกตและสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย จากกรณีศึกษาชุมชนป่าตัน และชุมชนวัดศรีสุพรรณ พบว่า การใช้พื้นที่ทางกายภาพมีการปรับตัวต่อบทบาทหน้าที่ในหลายด้านพร้อมกัน เกิดขึ้นในหลายรูปแบบ ทั้งการจัดแบ่งพื้นที่ การจัดแบ่งช่วงเวลา การแบ่งหน้าที่ การรวมกลุ่ม และการสร้างศูนย์รวม โดยใช้วัดในชุมชนเป็นทั้งพื้นที่ทางกายภาพ ทางสังคม ทางใจ และทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางสังคมในกลุ่มปฐมนิคมมีอิทธิพลต่อความเป็นชุมชนอย่างมาก คือ กลุ่มทางภูมิปัญญา กลุ่มศรัทธา และกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชน ตามลำดับ ทั้ง 2 ชุมชนมีความแตกต่างในมิติความเป็นชุมชนที่ส่งผลต่อการใช้พื้นที่สาธารณะ นำมาซึ่งข้อพิจารณามิติพื้นที่สาธารณะที่สนับสนุนความสัมพันธ์ในเชิงชุมชนร่วมกับเชิงสังคม โดยพื้นที่ทางกายภาพสนับสนุนให้เกิดความสัมพันธ์ ส่วนพื้นที่ทางสังคมสนับสนุนให้เกิดความเป็นชุมชน แต่พื้นที่ทางใจจะเกิดขึ้นเองหากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดมีความพิเศษที่สื่อถึงความรู้สึกร่วมกัน

คำสำคัญ: มิติการใช้พื้นที่ พื้นที่สาธารณะ กลุ่มทางสังคม ความเป็นชุมชน บทบาทชุมชนดั้งเดิม

Abstract

City development has affected the community and changed the use of space in many dimensions. The community was built from response, adaptation and change through the way of using public space phenomenon. So, this article describes the elements and relationships of using public space along with the role of the traditional community which is significant in its social characteristics and cultural context. The study was qualitative research. Data were collected by reconnaissance survey, detailed survey, observing and interviewing with an inductive analysis. The study areas were Ban Ping community and Wat Si Suphan community. It was found that the use of public space in the community adapted to the roles in many forms, including space allocation, time division, duty division, integration, and creation of embodiment. Physical space mainly used the temple area for physical space, social space, spiritual and cultural exchange. Primary social space had an influence on the wisdom group, temple group, and traditional groups respectively. The study found that both communities are different in community dimension that affects the use of public spaces. It led to the consideration of public space characteristics that supported community-based relationships with society. Physical space supported the relationship, while social space supported the community but mental space would occur if there was more interaction and represent to common sense.

Keywords: Dimension application of space, Public space, Social group, Sense of community, Role of traditional community

บทนำ

เมืองเชียงใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงนับแต่การได้รับเลือกเป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบน ซึ่งความเจริญเกิดขึ้นในย่านศูนย์กลางเมืองเป็นส่วนใหญ่ ทั้งด้านบริการพื้นฐาน การศึกษา การคมนาคมขนส่ง การค้า การท่องเที่ยว ดึงดูดให้ผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพในตัวเมืองเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมใหม่ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทำให้ผู้คนที่เคยอาศัยอยู่เดิมเริ่มอพยพออกไปจากพื้นที่ สังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการสูญเสียความรู้สึกผูกพันของชุมชน ส่งผลให้ความสัมพันธ์เกาะเกี่ยวกันเป็นชุมชนดั้งเดิมที่เคยมีลดน้อยลงไป ในขณะที่การพัฒนาเมืองเกิดขึ้น พื้นที่ของเมืองบางส่วนยังคงมีความเป็นชุมชนดั้งเดิมในลักษณะชุมชนอยู่อาศัยที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพที่เป็นเอกลักษณ์ มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ รวมถึงพื้นที่ในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบการอยู่อาศัย สภาพแวดล้อม และปัจจัยการดำรงชีพตามพลวัตของเมืองที่เปลี่ยนเป็นพื้นที่ย่านเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยว ส่งผลกระทบถึงบริบทเชิงพื้นที่ของย่านเมืองเก่า ทั้งด้านเอกลักษณ์ โครงสร้าง และความหมายของความเป็นล้านนา (อัมพิกา ชุมมธยา และณวิทย์ อ่องแสงชัย, 2560) ชุมชนดั้งเดิมต้องการพื้นที่ทางสังคมเพื่อสร้างความสัมพันธ์และดำเนินวิถีชีวิตตามบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น พื้นที่ประวัติศาสตร์ต้องการบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรม พื้นที่ทางวัฒนธรรมต้องการทั้งพื้นที่ทางกายภาพและสังคมในการแสดงออกของภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา พื้นที่สาธารณะในแต่ละรูปแบบจึงเกิดขึ้นและถูกใช้ตามบทบาทหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในสังคม พื้นที่สาธารณะจึงไม่ใช่แค่เพียงความหมายทางกายภาพแต่เป็นความหมายเชิงมนุษยศาสตร์และพฤติกรรม (ชวิตรา ตันติมาลา, 2560) พื้นที่สาธารณะเป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม รูปธรรมของพื้นที่สาธารณะ คือ พื้นที่ทางกายภาพที่กำหนดขอบเขตไว้แน่นอน

เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรม ตลาดนัด วัด เป็นต้น ส่วนพื้นที่นามธรรม คือ พื้นที่ที่ไม่มีขอบเขตแน่นอน เช่น พื้นที่ทางวัฒนธรรม สังคมออนไลน์ กลุ่มทางสังคม เป็นต้น

บริบทของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดการปรับตัวตามความต้องการใช้พื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้น รวมถึงปัญหาการใช้พื้นที่ของชุมชนในเมือง คือ การขาดแคลนพื้นที่ทางกายภาพ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจเกี่ยวกับการใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชนดั้งเดิมในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนในเมืองที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมืองในด้านต่างๆ ขณะเดียวกันการศึกษาเรื่องพื้นที่สาธารณะในชุมชนยังคงมีบริบทแตกต่างกันออกไปตามแต่ละภูมิภาค ท้องถิ่นและถิ่นที่อยู่ บทความวิจัยนี้จึงมุ่งอธิบายรูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะที่เกิดขึ้นพร้อมกับบทบาทชุมชนดั้งเดิมขนาดเล็กในเมืองเชียงใหม่ คือ ชุมชนป่าปิงและชุมชนวัดศรีสุพรรณ โดยใช้การสำรวจพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลบริบทแวดล้อม ใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ลึก ความสัมพันธ์ทางสังคมและความเป็นชุมชน รวมทั้งอธิบายปรากฏการณ์อย่างมีเหตุผล ใช้การพรรณนาทั้งแบบจำแนกแยกแยะและเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผล เพื่อสรุปความคิดรวบยอด ซึ่งมีนัยสำคัญจากลักษณะสังคมวัฒนธรรมเฉพาะบริบท นำมาสู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่ การสร้างความสัมพันธ์ และความรู้สึกร่วมกันที่เกิดขึ้นในชุมชน

การศึกษาเรื่องพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะมีบทบาทเป็นกลไกในการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน รวมถึงเป็นองค์ประกอบหลักเพื่อส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (สินีนาถ ศุภรัตน์เมธี, 2558) เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของผู้คนที่สำคัญ มีความสำคัญต่อความเป็นชุมชน เป็นองค์ประกอบหลักที่ทำให้ชุมชนเกิดกิจกรรม สร้างเอกลักษณ์และวิถีประจำวันผ่านการใช้พื้นที่ มีความยืดหยุ่นเชื่อมต่อกัน มีการใช้งานที่หลากหลาย ปรับเปลี่ยนได้ตามเงื่อนไขทางกายภาพและสังคม (ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ, 2551) การใช้พื้นที่สาธารณะมีอยู่ 2 มิติหลัก คือ พื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น มิติของพื้นที่จึงมีการซ้อนทับกันอยู่ในแต่ละชุมชน มีความหมายและหน้าที่ทางสังคมสอดแทรกอยู่กับมิติทางกายภาพเสมอ ซึ่งส่งผลให้แต่ละพื้นที่มีอัตลักษณ์และความสัมพันธ์แตกต่างกัน (กิตติ เขาวนระ และคัทลียา จิรประเสริฐกุล, 2560) การศึกษาเรื่องพื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องเฉพาะบริบท แต่ละสังคมมีนัย ความหมาย ของการใช้พื้นที่สาธารณะไม่เหมือนกัน พื้นที่สาธารณะแบบตะวันตกมีนัยเชิงสังคมวัฒนธรรมที่เฉพาะตัว มีโครงสร้างและแบบแผนที่ไม่เป็นทางการ มีความยืดหยุ่น เป็นธรรมชาติ (กอบชัย รักพันธุ์ และระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี, 2557) พื้นที่สาธารณะแต่ละแห่งจึงมีมิติที่แตกต่างกันทั้งขนาดพื้นที่ ระยะเวลาใช้ สัดส่วน ความใกล้ชิด และทางสังคมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ ระดับ ช่วงชั้น สัญลักษณ์และความหมาย มีความเฉพาะตัว (ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี และวีระ สักกุล, 2555) ทำให้การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะมีเงื่อนไขที่ต่างไป ลักษณะเหล่านี้มีนัยสำคัญต่อลักษณะสังคมวัฒนธรรม ทำให้ต้องมีการศึกษาเฉพาะบริบทอย่างถ่องแท้

แนวคิดความเป็นชุมชน

ความเป็นชุมชนเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างคน สิ่งปฏิบัติและคุณค่าของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นหลัก (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจ ความเป็นไปของชุมชน ทิศทางสังคม คุณค่า แสดงถึงอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ของผู้คน ปรากฏในหลายรูปลักษณะที่มีความหมาย แสดงถึงวิถีแห่งการดำรงไว้ภายใต้วัฒนธรรม จารีต ประเพณี (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544) ชุมชนในปัจจุบันจึงควรเน้นที่การดำเนินกิจกรรมร่วม หมายถึงสมาชิกมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร โดยกลุ่มดังกล่าวอาจมีพื้นฐานมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีอัตลักษณ์ร่วม มีความหมายร่วม และมีความเข้าใจร่วมกัน เป็นต้น (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2557) รวมถึงพิจารณาความเป็นชุมชนใน 3 ด้าน คือ ในด้านกายภาพที่เราเห็นพื้นที่หรือบริเวณที่คนอยู่ร่วมกัน ด้านความสัมพันธ์ของคนที่มีร่วมกัน ผลประโยชน์ร่วมกัน ปัญหาหรือความต้องการร่วมกัน รวมถึงชนบประเพณีวัฒนธรรม และด้านความรู้สึกของคนที่มีต่อกันและกัน เช่น ความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์บริบทแวดล้อมและบทบาทของชุมชนดั้งเดิมต่อการปรับตัวในการใช้พื้นที่สาธารณะ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะและปฏิสัมพันธ์ในชุมชน ทั้งในเชิงกายภาพและเชิงสังคม
3. เพื่อเสนอแนะปัจจัยเกื้อหนุนต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและความเป็นชุมชน

กรอบแนวคิดงานวิจัย

แนวคิดการวิจัย มาจากสมมติฐานที่ว่า พื้นที่สาธารณะในชุมชนเป็นกลไกในการส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน และความเป็นชุมชน ร่วมกับแนวคิดการผลิตสร้างความหมายของพื้นที่ ของ Lefebvre (2012, อ้างถึงใน, ชวิตรา ตันติมาลา, 2560) อธิบายพื้นที่เป็น 3 ลักษณะ คือ 1) พื้นที่ทางกายภาพ หมายถึงพื้นที่เชิงกายภาพ รับรู้ มองเห็น สังเกตได้ด้วยตา และสามารถระบุตำแหน่งที่ตั้งและสัมผัสได้ 2) พื้นที่ทางใจ หมายถึง พื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากการนึกคิด ความเชื่อหรือทัศนคติ ภายในและแสดงออกไปสู่พื้นที่ทางกายภาพ 3) พื้นที่ทางสังคม หมายถึงพื้นที่ที่ประกอบสร้างขึ้นมาระหว่างพื้นที่ทางกายภาพ กับพื้นที่ทางใจ เป็นพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์เพื่อสร้างตัวตน ประสบการณ์ร่วมและความหมาย ดังนั้นเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากกรณีศึกษา จึงนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน ในภาพที่ 1 แสดงลักษณะความสัมพันธ์ของมิติการใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชน 3 ด้าน มิติแรกด้านการใช้พื้นที่ ประกอบด้วยพื้นที่ทางกายภาพ ทำให้เกิดกิจกรรมและพฤติกรรม เกิดการพบปะ ใกล้ชิด มีส่วนร่วม นำไปสู่มิติที่ 2 ความสัมพันธ์ในชุมชน ส่วนพื้นที่ทางสังคม มีผลต่อความรู้สึกผูกพันของผู้คน นำไปสู่มิติที่ 3 ความเป็นชุมชน ซึ่งทั้ง 3 มิติมีความสัมพันธ์ต่อกันเพื่อเชื่อมต่อการกระทำและความรู้สึกที่นำไปสู่พื้นที่ทางใจ ที่เป็นรู้สึกร่วมหรือความหมายที่มีต่อกัน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดงานวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อค้นหาความจริงจากเหตุการณ์และบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่ โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้จากภาพรวมของหลายมิติ ร่วมกับการวิจัยแบบกรณีศึกษา เพื่อค้นหาความจริงเชิงประจักษ์ ใช้กระบวนการวิจัยเข้าไปตรวจสอบปรากฏการณ์ ทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น เลือกกรณีศึกษาแบบเจาะจง คือ เพ็นหารกรณีที่สามารถให้ข้อมูลได้หลากหลายและครอบคลุมเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการศึกษา มีขอบเขตชัดเจน สมบูรณ์ในตัวเอง ทั้งในแง่เนื้อหา เวลาและสถานที่ เพื่อสนับสนุนข้อสรุป แนวคิด หรือข้อเสนอเพื่อโต้แย้งของงานวิจัย ใช้การสำรวจพื้นที่ระดับกว้างเพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมชน ที่ตั้ง ตำแหน่ง ขอบเขต องค์ประกอบทางกายภาพ และการสำรวจระดับละเอียดเพื่อเก็บข้อมูลด้านกายภาพ ลักษณะและการใช้พื้นที่ กิจกรรม พฤติกรรมและวิถีชีวิต ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเข้าไปอยู่ในสถานการณ์เหมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ซึ่งต้องทำกิจกรรมร่วมไปกับกลุ่ม จะได้ข้อมูลที่ครบถ้วน

เป็นธรรมชาติ ร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้สังเกตไม่ได้ร่วมกิจกรรม จะได้ข้อมูลที่เป็นพฤติกรรมธรรมชาติ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้นำชุมชน พระ คนดั้งเดิมและตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ร่วมกับการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับประเด็นที่สนใจ

กรณีศึกษานี้มุ่งไปยังชุมชนดั้งเดิมขนาดเล็ก ไม่เกิน 300 ครัวเรือน มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน มีความหลากหลายของพื้นที่สาธารณะ โดยคัดเลือก 2 ชุมชน จาก 15 ชุมชนในเขตเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ ชุมชนบ้านปิงและชุมชนวัดศรีสุพรรณ ขอบเขตด้านข้อมูล ศึกษาลักษณะทางกายภาพ จากข้อมูลเชิงประจักษ์ของพื้นที่ ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณของพื้นที่สาธารณะในชุมชน เช่น พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ชุมชน พื้นที่สัญจรในละแวกชุมชน พื้นที่กิจกรรม ลานกิจกรรม ลานวัด พื้นที่นันทนาการ ศึกษาปรากฏการณ์ พฤติกรรม กิจกรรม ของการใช้พื้นที่ เช่น การใช้พื้นที่ การเข้าถึง รูปแบบกิจกรรมของชุมชน ใช้การสำรวจพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลบริบทแวดล้อม การสัมภาษณ์และการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลความสัมพันธ์และความรู้สึก ศึกษาในช่วงระหว่าง เมษายน พ.ศ.2560 - เมษายน พ.ศ.2562 ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัยตีความข้อมูลด้วยการอธิบายปรากฏการณ์แบบเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลและสรุปความคิดรวบยอด

ผลการวิจัย

1. บริบทการเปลี่ยนแปลงและบทบาทของชุมชนดั้งเดิมในเมืองเชียงใหม่

ชุมชนบ้านปิง เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าชั้นใน เริ่มจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2547 โดยพื้นที่ชุมชนประกอบไปด้วยวัดจำนวน 7 แห่ง คือ วัดดอกเอื้อง วัดดอกคำ วัดหมื่นล้าน วัดสำเภา วัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์ วัดดวงดี และมีวัดบ้านปิงเป็นศูนย์กลางชุมชน มีประชากร 845 คน หรือ 294 ครัวเรือน อาชีพในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและบริการ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว (กองวิชาการและแผนงาน, 2561) มีพื้นที่ประมาณ 100 ไร่ ความเป็นมาของชุมชน ในอดีตในพื้นที่กำแพงเมืองชั้นใน รอบวัดสำคัญมีคุ่มหรือที่อยู่อาศัยของเจ้านายฝ่ายเหนือ เมื่อเจ้านายฝ่ายเหนือสายใดสร้างวัดหรือเป็นผู้อุปถัมภ์วัดก็มีคนของเจ้านายฝ่ายเหนือสายนั้นเกี่ยวพันกับวัด (สมโชติ อ๋องสกุล, 2546) ชี้ให้เห็นว่าในพื้นที่ชุมชนบ้านปิงเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนชั้นนำ ไม่ปรากฏเป็นชุมชนเชิงช่างหรือหัตถกรรมใดๆ และสันนิษฐานว่าเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนานจากประวัติการสร้างวัดที่มีมาตั้งแต่ พ.ศ.1910-2461 จากทำเลที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าชั้นใน อยู่ในพื้นที่ใจกลางเมืองที่เดินทางสะดวก เป็นชุมชนในเมือง เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของเมือง เป็นพื้นที่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจในการพัฒนา รวมถึงนโยบายพัฒนาเมืองหลักและการจัดถนนคนเดินเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในภูมิภาคทำให้เกิดถนนคนเดินท่าแพขึ้นในช่วงเวลา พ.ศ.2545-2546 ที่ดำเนินการมาจนปัจจุบัน ส่งผลทางกายภาพและมูลค่าทางเศรษฐกิจของพื้นที่ที่ชัดเจน การเติบโตของสิ่งปลูกสร้างของสังคมเมืองและเมืองท่องเที่ยว แม้จะมีข้อกำหนดการควบคุมการพัฒนาของทางภาครัฐ เช่น เทศบัญญัติ ประกาศผังเมืองรวม ประกาศเขตเมืองเก่า ทำให้ตลอดเวลา 20 ปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ ราคาที่ดินสูงขึ้นมากเป็นที่ต้องการของนายทุน เกิดกิจกรรมบริการที่พัก ร้านอาหาร ให้แก่นักท่องเที่ยว อาคารบ้านเรือนในชุมชนถูกปรับเปลี่ยนไปเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวกันมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมในพื้นที่ เริ่มเปลี่ยนโอนกรรมสิทธิ์อาคารและที่ดินในชุมชนผู้อยู่อาศัยเดิมบางส่วนก็ปรับตัวไปทำกิจกรรมบริการการท่องเที่ยว บางส่วนก็ขายหรือให้เช่าพื้นที่ ในชุมชนจึงมีกิจกรรมบริการการท่องเที่ยวเกิดขึ้นมากถึงร้อยละ 50 ในขณะที่กลุ่มคนดั้งเดิมมีอยู่ประมาณร้อยละ 35 มีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน การพบปะพูดคุยไปมาหาสู่ใกล้ชิดกันจึงลดน้อยลง ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของผู้คนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตล้วนส่งผลต่อความเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีมายาวนาน

ชุมชนวัดศรีสุพรรณ เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าชั้นนอก เริ่มจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2544 โดยมีวัดศรีสุพรรณเป็นศูนย์กลางชุมชน มีประชากร 981 คน หรือ 294 ครัวเรือน มีอาชีพหลากหลายและมีการทำหัตถกรรมเครื่องเงินเป็นอาชีพจากภูมิปัญญาดั้งเดิม (กองวิชาการและแผนงาน, 2561) มีพื้นที่ประมาณ 135 ไร่ ความเป็นมาของชุมชนวัดศรีสุพรรณ เป็นชุมชนดั้งเดิมที่อยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่ มีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย แต่มีการนำคนอีกรุ่นมาอยู่ในเชียงใหม่ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ นำกองกำลังเข้าเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ.2339 มีการแบ่งพื้นที่ให้อยู่ค่อนข้างชัดเจน กลุ่มที่เป็น

ช่างฝีมือ เช่น ชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลาย ชุมชนวัดศรีสุพรรณ ชุมชนวัดนันทาราม ชุมชนบ้านฮ่อม อยู่ในพื้นที่ระหว่างกำแพงเมืองชั้นในและกำแพงเมืองชั้นนอก (สมโชติ อ๋องสกุล, 2546) ซึ่งเห็นว่าชุมชนวัดศรีสุพรรณเป็นชุมชนหัตถกรรมเครื่องเงินมาแต่ในอดีต มีหัตถกรรมในครัวเรือนที่พบเห็นทั่วไปในชุมชน ในปี พ.ศ.2543 มีการรวมกลุ่มหัตถศิลป์ล้านนาวัดศรีสุพรรณ โดยแกนนำของกลุ่มวัด กลุ่มศรีท้าววัด กรรมการชุมชนและกลุ่มสล่า (ช่าง) ทำเครื่องเงิน เพื่อสร้างแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสืบสานหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชน ใช้พื้นที่ภายในวัดศรีสุพรรณเป็นศูนย์รวม เกิดการรวมกลุ่มและถ่ายทอดความรู้ศิลปะการทำเครื่องเงิน จัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนเพื่อเปิดพื้นที่ทางการตลาด และมีการสร้างอุปสงค์เงินขึ้นภายในวัดศรีสุพรรณ เกิดความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของการร่วมแรงร่วมใจ ส่งเสริมจิตสำนึกรักภูมิปัญญาและความเป็นชุมชน และใช้ชื่อการรวมกลุ่มว่าเป็นชุมชนวัดเงิน มีการจัดตั้งศูนย์สละสล่าสิบหมู่ไทยโบราณล้านนาเพื่อเป็นการสืบทอดวิถีภูมิปัญญาในชุมชนมีกลุ่มคนดั้งเดิมอยู่ร้อยละ 50 จึงมีความใกล้ชิดสนิทสนม ผู้คนยังพบปะพูดคุย ไปมาหาสู่กันใกล้ชิดกันเหมือนในอดีต กิจกรรมถนนคนเดินวัวลายเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2547 และจัดต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันเป็นเวลา 15 ปี ทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักและเข้าไปอยู่ในเขตพื้นที่ท่องเที่ยวของเมือง ส่งผลให้ปัจจุบันเริ่มเกิดพื้นที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน ร้อยละ 15 และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยมากตั้งอยู่ริมถนนหลัก มีบางส่วนที่เริ่มกระจายไปยังตรอกซอยในชุมชน เกิดการพัฒนาทางกายภาพ มีการก่อสร้าง ปรับปรุงอาคารเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงการพัฒนาพื้นที่ภายในวัดศรีสุพรรณด้วย

บริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชนส่งผลให้บทบาทความเป็นชุมชนดั้งเดิมแสดงหน้าที่หลายๆ ด้านพร้อมกัน เช่น เป็นชุมชนในเมืองร่วมกับชุมชนดั้งเดิม เป็นศูนย์กลางเมืองและเป็นพื้นที่เมืองเก่าเชียงใหม่ เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของเมือง เกิดการใช้พื้นที่และกิจกรรมที่ซ้อนทับกันของระดับชุมชนและระดับเมือง ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวและปรับเปลี่ยนวิถีของชุมชนดั้งเดิมคู่ไปกับกระแสการพัฒนา ส่งผลต่อรูปแบบกิจกรรม การใช้พื้นที่และการรวมกลุ่มเพื่อยึดโยงความเป็นชุมชนให้คงอยู่พร้อมๆ กับการสร้างสังคมให้มีความผูกพันกันมากขึ้น รวมถึงการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์คุณค่าของชุมชนดั้งเดิมที่มีให้คงอยู่ โดยชุมชนบ้านปิงถูกรบกวนจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่งผลถึงวิถีชีวิตการย้ายเข้าออกของผู้คน ทำให้กลุ่มคนดั้งเดิมและการรวมกลุ่มทางสังคมลดลง ในขณะที่ชุมชนวัดศรีสุพรรณเปิดรับการท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่ชุมชนโดยยังคงรักษากลุ่มทางสังคมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมอัตลักษณ์ให้กับชุมชนในวงกว้าง

2. รูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะและปฏิสัมพันธ์ในชุมชน

ภาพที่ 2 ขอบเขตชุมชนและพื้นที่สาธารณะประเภท วัด ลานกิจกรรมและทางสัญจรในชุมชนบ้านปิง

การสำรวจการใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชนบ้านปิง ที่แสดงในภาพที่ 2 อธิบายถึง

1) พื้นที่สาธารณะประเภทสถานที่ คือวัด 7 แห่ง ได้แก่ วัดบ้านปิง วัดสำเภา วัดดวงดี วัดดอกเอื้อง วัดดอกคำ วัดหมื่นล้าน วัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์ ถือว่ามีวัดในชุมชนมากที่สุดในเมืองเชียงใหม่ แสดงในภาพที่ 2 โดยมีวัดบ้านปิงเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมระดับชุมชนทั้งด้านศาสนา ประเพณีและประชาสังคม มีข้อสังเกตว่าการใช้พื้นที่วัดในชุมชนมีการแบ่งหน้าที่เพื่อให้บริการแก่สังคมและชุมชนตามจำเป็น เช่น กำหนดให้วัดบ้านปิงเป็นศูนย์รวมกิจกรรมชุมชน และอำนวยความสะดวกให้แก่วัดอื่นๆ ในชุมชนเช่นพื้นที่จอดรถ เป็นที่ตั้งขององค์กรในชุมชน วัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์เป็นพื้นที่ปฏิบัติธรรม วัดดวงดีเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัดสำเภากับวัดหมื่นล้านรองรับกิจกรรมถนนคนเดิน เป็นต้น ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของทางวัดและกลุ่มศรัทธา ขณะเดียวกันก็ใช้พื้นที่วัดในชุมชนทั้ง 7 แห่ง เพื่อเป็นพื้นที่พบปะพูดคุย และร่วมกิจกรรมทางด้านศาสนาและประเพณี แสดงถึงความผูกพันของคนในชุมชนที่มีต่อวัดยังคงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวความเป็นชุมชนให้คงอยู่ วัดในชุมชนต่างมีกลุ่มศรัทธาวัดในละแวกพื้นที่เป็นตัวเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันไปมาระหว่างวัด ผู้คนและความเป็นชุมชน

2) พื้นที่สาธารณะประเภทลานกิจกรรมและพื้นที่โล่งในละแวกชุมชน ได้แก่ แนวคูเมือง ลานประตูท่าแพ ลานพิพิธภัณฑสถานล้านนา ลานอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ดังแสดงในภาพที่ 2 ถูกใช้กิจกรรมในระดับเมืองและนักท่องเที่ยวเป็นหลัก การเข้าถึงในระดับชุมชนมีน้อย ชุมชนจึงขาดพื้นที่ทางด้านนันทนาการ แต่พบว่ามีการจัดแบ่งช่วงเวลาการใช้พื้นที่ลานอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ในการออกกำลังกายในช่วงเช้าของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นเวลาที่พื้นที่ไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมอื่นๆ พื้นที่ลานกิจกรรมระดับเมือง เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ มีข้อจำกัดในการขอใช้พื้นที่ จึงยากต่อการเข้าถึงในระดับชุมชน

3) พื้นที่สาธารณะประเภทเส้นทางสัญจรในชุมชน เช่น พื้นที่หน้าบ้านริมทาง พื้นที่ตรอกซอย ถูกยึดครองด้วยนักท่องเที่ยวที่สัญจรผ่านไปมาตลอดทั้งวันและเต็มไปด้วยร้านค้า ร้านบริการ ทำให้ผู้คนในชุมชนไม่สามารถใช้พื้นที่เหล่านี้ในเชิงสังคม รวมถึงรูปแบบวิถีชีวิตในสังคมปัจจุบันมีการพึ่งพาพื้นที่ทางสังคมเครือข่ายออนไลน์และเสี่ยงตามสาย สภาพบ้านเรือนในชุมชนมักตั้งอยู่ในซอยมีบ้านเรือนของคนในชุมชนกระจายอยู่โดยทั่วไป อาคารที่ติดกับถนนหลักโดยมากเป็นอาคารร้านค้า และมีการใช้พื้นที่ถนนราชดำเนินและถนนพระปกเกล้าเป็นถนนคนเดินทุกวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นกิจกรรมระดับเมืองชุมชนไม่มีส่วนร่วมแต่เป็นอิทธิพลด้านการท่องเที่ยวที่มีต่อพื้นที่

ภาพที่ 3 ขอบเขตชุมชนและลักษณะพื้นที่สาธารณะภายในวัดและทางสัญจรในชุมชนวัดศรีสุพรรณ

การสำรวจการใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชนวัดศรีสุพรรณ ที่แสดงในภาพที่ 3 อธิบายถึง

1) พื้นที่สาธารณะประเภทสถานที่ที่มีเพียงแห่งเดียวคือวัดศรีสุพรรณ ในพื้นที่วัดจึงประกอบด้วยการจัดแบ่งพื้นที่ต่างๆ สำหรับรองรับบทบาทหน้าที่ของชุมชนในหลายลักษณะ เช่น เป็นพื้นที่ศาสนกิจ เป็นพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญา หัตถกรรม เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมประเพณี เป็นพื้นที่ประชาสังคม เป็นที่ทำการชุมชน และยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเทศบาล วัดศรีสุพรรณ ดังแสดงในภาพ 3 ทำให้วัดศรีสุพรรณเป็นศูนย์รวมการใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชนอย่างชัดเจน

2) พื้นที่สาธารณะประเภทพื้นที่โล่งและลานกิจกรรม พบว่าลานประตูเชียงใหม่ และแนวคูเมืองถูกระดับเป็นพื้นที่ระดับเมือง รวมถึงลานประตูเชียงใหม่ถูกใช้เป็นที่ค้าขายร่วมกับตลาดประตูเชียงใหม่ จึงไม่มีการใช้งานระดับชุมชน แต่กลับพบว่าในพื้นที่วัดศรีสุพรรณมีการจัดแบ่งพื้นที่ภายในวัดให้เป็นช่วงหรือพื้นที่ลานกิจกรรมขนาดเล็กขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งเชิงสังคม วัฒนธรรมประเพณี การท่องเที่ยว ภูมิปัญญาหัตถกรรมเศรษฐกิจในชุมชน แบ่งออกเป็น พื้นที่กิจกรรมทางศาสนา เช่น ช่วงทำบุญ ช่วงบรมธาตุเจดีย์ ช่วงอุโบสถเงิน พื้นที่การเรียนรู้หัตถกรรม เช่น ช่วงหัตถศิลป์ ช่วงเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องเงิน ช่วงสละภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วงกิจกรรมการดูแลพื้นที่รองรับการท่องเที่ยว เช่น ช่วงกาตหมั้วควแล ช่วงวิสาหกิจชุมชน ช่วงหน้าวัด ดังแสดงในภาพที่ 3 จะเห็นได้ว่าชุมชนและวัดมีการจัดสรรการใช้พื้นที่ต่างๆ ร่วมกัน เพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนในหลายรูปแบบ ซ้อนทับกันอยู่ในพื้นที่วัด เกิดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมชุมชนในทุกด้าน แต่ไม่พบการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อนันทนาการและออกกำลังกายซึ่งโดยมากไปใช้ในละแวกใกล้เคียงชุมชนทดแทน

3) พื้นที่สาธารณะประเภทเส้นทางสัญจร มีการใช้พื้นที่หน้าบ้านริมทางสัญจรตามตรอกซอย เป็นพื้นที่พบปะพูดคุยในกลุ่มย่อย ทักทายกันในละแวกใกล้เคียง กลายเป็นความคุ้นเคย สอดส่องดูแล ไปมาหาสู่กันเหมือนสังคมชนบท ในชุมชนมีการทำหัตถกรรมในครัวเรือน ซึ่งพบเห็นได้ตามบ้านเรือนในชุมชนโดยใช้พื้นที่หน้าบ้านในการทำงานหัตถกรรม ดังแสดงในภาพที่ 3 ส่งผลให้นักท่องเที่ยวมักเข้ามาเดินเที่ยวชมในชุมชน นอกจากนี้ยังใช้พื้นที่ถนนวิลายเป็นกิจกรรมถนนคนเดินทุกวันเสาร์ ที่มีการเชื่อมโยงมายังพื้นที่วัดทำให้เกิดการเชื่อมต่อด้านกิจกรรมหัตถกรรมภูมิปัญญาและการท่องเที่ยวในวงกว้าง

จะเห็นได้ว่าการใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชนทั้ง 2 แห่ง พบการใช้พื้นที่ใน 3 ลักษณะคือ ประเภทสถานที่ คือ วัดในชุมชน ประเภทเส้นทางสัญจร ประเภทพื้นที่โล่งและลานกิจกรรม โดยลานกิจกรรมเป็นพื้นที่สาธารณะระดับเมือง ชุมชนเข้าถึงได้น้อย และพื้นที่ตามทางสัญจรมีทั้งการใช้ในเชิงสังคมและกิจกรรมระดับเมืองและระดับชุมชน เช่นถนนคนเดิน การใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชน แสดงให้เห็นว่าชุมชนขาดพื้นที่สาธารณะทางกายภาพตามบทบาทหน้าที่ แต่มีการใช้พื้นที่วัดเป็นทั้งพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางสังคม พื้นที่ทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว แสดงถึงการปรับตัวต่อการจัดการพื้นที่ทางกายภาพที่มีอยู่ มีการจัดสรรพื้นที่ภายในวัดเพื่อรองรับกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น ให้เพียงพอต่อการเกิดขึ้นของกลุ่มทางสังคมและกิจกรรมใหม่ตามความต้องการของชุมชนและในบริบทเมือง การใช้พื้นที่ตามทางสัญจรรยังคงพบเห็นว่าเป็นพื้นที่ทางสังคมในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข่าวสาร แต่ไม่พบในชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวหนาแน่นและในชุมชนหัตถกรรมพบว่ามีการเปิดพื้นที่หน้าบ้านเพื่อเป็นพื้นที่ทำงานหัตถกรรมเป็นการเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนตัวเข้าสู่พื้นที่ทางสังคม

3. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อความเป็นชุมชน

“ผมอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เด็กๆ พ่อแม่จะไปวัดครั้งหนึ่งต้องเตรียมอาหารไปทำบุญ 2-3 วัด เพราะในละแวกบ้านมีวัดหลายแห่ง ชาวบ้านจึงต้องช่วยกันกระจายคนไปทำบุญในวัดต่างๆ อย่างทั่วถึง ผมและครอบครัวจะไปทำบุญที่วัดดอกเอื้อง และวัดดอกคำ และบางครั้งก็จะมาที่วัดบ้านปิงด้วย ปัจจุบันคนดั้งเดิมในชุมชนที่รู้จักกัน เหลือเพียง 50-60 หลัง” (ครูสงค์, 2562)

จากการสัมภาษณ์คนดั้งเดิมในชุมชนบ้านปิงแสดงให้เห็นว่า ชุมชนบ้านปิง มีกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของวัดทั้ง 7 แห่ง และพบว่าบางครัวเรือนไปทำบุญหลายวัด แต่เลือกเข้ากลุ่มศรัทธาเพียงวัดเดียว ขณะเดียวกันคนในชุมชนบางส่วนเป็นกลุ่มศรัทธาวัดต่างชุมชน เนื่องจากต้องการไปทำบุญกับเครือญาตินอกเขตชุมชน และมีกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนเพียงร้อยละ 20 แต่ในการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมพบว่า ชาวชุมชนบ้านปิงมีความภาคภูมิใจในถิ่นที่ รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของอันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าเชียงใหม่ เป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่มีประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่า

ที่มีเอกลักษณ์ แม้กลุ่มคนดั้งเดิมและการรวมกลุ่มของชุมชนจะลดน้อยลงแต่มีความผูกพัน เป็นพื้นที่ทางใจที่เกิดขึ้นจากบริบทแวดล้อม ในลักษณะภาพรวมของชุมชนดั้งเดิมที่ยังยึดถือจารีตประเพณีแบบเดิมไว้

“ศรัทธาวัดแต่ละวัดนั้นจะสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ทำบุญวัดไหนก็ผูกพันกับวัดนั้นสืบทอดกันมา วัดบ้านปิงมีกลุ่มศรัทธาวัดดั้งเดิมอยู่ประมาณ 15 หลังคาเรือน วัดลำเภามีศรัทธาวัด 10 หลังคาเรือน แต่ละวัดจะมีกลุ่มศรัทธาที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวัดใกล้บ้านของตนเอง เมื่อมีงานสำคัญของชุมชนจะมีชาวบ้านมาร่วมงานประมาณ 50-60 หลังคาเรือน หรือมากที่สุดประมาณ 100 คน” (พระสงฆ์, 2562)

กลุ่มศรัทธาวัดโดยมากจะสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ โดยกลุ่มศรัทธาวัดเป็นพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเป็นศรัทธาวัดเดียวกัน เป็นทุนทางสังคมที่มีบทบาทในการยึดโยงความเป็นชุมชน การรวมกลุ่มในชุมชนที่กระจายออกไปเป็นกลุ่มย่อยตามกลุ่มศรัทธาระดับครอบครัวและละแวกบ้านตามที่ตั้งของวัด ทั้ง 7 แห่ง ทำให้การรวมกลุ่มในระดับชุมชนถูกลดความสำคัญลง แม้ว่าพื้นที่วัดยังคงทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่ทางกาย พื้นที่ทางใจ พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางปัญญา แต่การปรับตัวของผู้คนต่อการใช้พื้นที่วัดในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามข้อจำกัดต่างๆ ส่งผลกระทบทางสังคม ขาดพื้นที่ในการพบปะสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ในชุมชนมีกลุ่มศรัทธาวัดในภาพรวมร้อยละ 35 ซึ่งกระจายเป็นศรัทธาวัดต่างๆ ในชุมชน และมาร่วมกิจกรรมทางศาสนาร้อยละ 20 โดยมากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ

“ปกติกลุ่มกรรมการชุมชน จะนัดประชุมกัน เดือนละ 1-2 ครั้ง เพื่อพบปะพูดคุยและเปิดรับการจ่ายเงินกองทุนต่างๆ ของสมาชิก ที่มีอยู่ 40-50 ครัวเรือน มีการประกาศผ่านเสียงตามสายให้ทราบ อาจจะมีตัวแทนชุมชนฝ่ายกรรมการวัดมาพบปะกันเพื่อแจ้งกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ ที่จะจัดร่วมกัน” (ผู้นำชุมชน 1, 2562)

ในชุมชนยังมีการรวมกลุ่มประชาสังคมเพื่อเป็นพื้นที่ที่ต่อรองกับทางภาครัฐและท้องถิ่น ตามบทบาทหน้าที่จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน แสดงถึงการรวมกลุ่มประชาสังคมที่มีอยู่ ร้อยละ 15 ที่เป็นทางการเพื่อดูแลชุมชน เช่น กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มผู้สูงอายุ ไม่พบการรวมกลุ่มทางภูมิปัญญา ปัจจุบันใช้การติดต่อสื่อสารกันผ่านระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ การพบปะพูดคุยไปมาหาสู่กันลดน้อยลงต่างคนต่างอยู่ ทำให้เห็นว่าการรวมกลุ่มของชุมชนยังต้องการพื้นที่ทางกายภาพในการพบปะพูดคุย จัดทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

ส่วนชุมชนวัดศรีสุพรรณมีการรวมกลุ่มทางภูมิปัญญาจำนวนมาก จากจำนวนกลุ่มที่เกิดขึ้น แต่ไม่สามารถระบุจำนวนสมาชิกได้แน่นอน เช่น กลุ่มส่ววัดศรีสุพรรณ กลุ่มชุมชนวัดเงิน กลุ่มหัตถศิลป์ล้านนาวัดศรีสุพรรณ กลุ่มเครื่องเงินวัดศรีสุพรรณ กลุ่มบ้านครูช่าง กลุ่มหมู่บ้านท่ามาคำชาย กลุ่มวิสาหกิจ กลุ่มภูมิปัญญาล้านนา และพบว่ารูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนลดลง มีการปรับเปลี่ยนเป็นการส่งเสริมและสืบสานภูมิปัญญาในวงกว้างแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้คนที่สนใจขึ้นมาทดแทน การรวมกลุ่มในเชิงหัตถกรรมชุมชนทำให้เกิดภาพลักษณ์ของภูมิปัญญาและการมีวัฒนธรรมร่วมที่มีโครงสร้างเหนียวแน่น มีการรวมศูนย์กลางของกิจกรรมไว้ในพื้นที่วัดศรีสุพรรณ และยังมีกลุ่มประชาสังคมร้อยละ 40 เป็นกลุ่มแบบทุติยภูมิที่เป็นทางการเพื่อดูแลชุมชน เช่น กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มหนุ่มสาว

“แรกเริ่มนั้นการรวมกลุ่มชุมชนมีจำนวนประมาณ 150 ครัวเรือน เป็นกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนที่รู้จักกัน ไปมาหาสู่และร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ และเป็นศรัทธาวัดศรีสุพรรณ ที่อาศัยอยู่โดยรอบวัด ในกลุ่มชุมชนโดยมากรู้จักกันเกือบทั้งหมด จึงมีการสวดสวดดูแลกัน ไม่ค่อยเกิดปัญหาหลักขโมย” (ผู้นำชุมชน 2, 2562)

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน แสดงถึงการมีกลุ่มศรัทธาวัดเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดและโดยมากเป็นกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชน ถึงร้อยละ 50 เพราะมีวัดเพียงแห่งเดียว แต่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีร้อยละ 20 โดยมากเป็นกลุ่มศรัทธาวัดเป็นกลุ่มคนดั้งเดิมและผู้สูงอายุ รวมถึงจากการสังเกตจะมีนักท่องเที่ยวและคนต่างชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีด้วย

“เรายังคงทำเครื่องเงิน มีกันหลายกลุ่ม ใช้กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในการติดต่อกัน ถนนคนเดินบนถนนวัวลายทางชุมชนก็สร้างให้เชื่อมต่อมายังพื้นที่วัดเพื่อรวมเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยวและทำให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างว่าเราเป็นชุมชนหัตถกรรมเครื่องเงิน” (ส่ว, 2562)

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมพบว่าในพื้นที่ชุมชนวัดศรีสุพรรณจะมีลักษณะเด่นของความเป็นชุมชนหัตถกรรมท้องถิ่น พบเห็นตามบ้านเรือนในชุมชนมีการทำงานหัตถกรรมอยู่ทั่วไป ผู้คนมีความคุ้นเคยและพบปะกันในละแวกชุมชน การใช้พื้นที่ในทางสัญจรเพื่อการพบปะพูดคุยในกลุ่มย่อยยังคงพบเห็นในพื้นที่ตรอกซอยในชุมชน มีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจากการสืบทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องเงิน เป็นอัตลักษณ์ เป็นอาชีพ เป็นรายได้เป็นเศรษฐกิจของชุมชน

“พื้นที่วัดโดยมากใช้เป็นพื้นที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและจัดสรรเพื่อการท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กัน ขณะเดียวกันก็ยังคงใช้เพื่อกิจกรรมสำคัญของชุมชน กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม” (ประมวล, 2562)

ดังนั้นการสร้างสรรคิ่ววัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่แสดงออกในพื้นที่ชุมชนมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่แนบแน่นกับชุมชน เป็นกลไกที่เสริมสร้างให้เป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมและเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนอื่นๆ และเกิดการมีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้น แสดงถึงมิติของการมีวัฒนธรรมร่วมอยู่ในระดับสูง

สรุปได้ว่าพื้นที่ทางสังคมเกิดจากกลุ่มทางสังคม 4 ลักษณะคือ กลุ่มศรัทธา วัด กลุ่มคนดั้งเดิม กลุ่มทางภูมิปัญญา และกลุ่มประชาสังคม โดยมีกลุ่มศรัทธา วัดเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดเพราะเป็นคนส่วนใหญ่ในชุมชน กลุ่มคนดั้งเดิมของชุมชนจะเป็นคนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมประเพณีส่วนมากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มประชาสังคมโดยมากเกิดจากผลประโยชน์ สิทธิ ที่ได้จากท้องถิ่น และการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนกลุ่มทางภูมิปัญญาไม่ได้พบในทุกชุมชน แต่โดยมากการมีภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจึงแฝงไปด้วยความภาคภูมิใจ สำนึกร่วมกันของการมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่ส่งเสริมความเป็นชุมชนให้เกิดความมีตัวตนและได้รับการยอมรับทั้งในชุมชนและคนภายนอก จะเห็นได้ว่าชุมชนวัดศรีสุพรรณมีลักษณะของความเป็นชุมชนเด่นชัดกว่า เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาเป็นรากวัฒนธรรมทางสังคมร่วมกัน มีกลุ่มศรัทธา วัดเพียงแห่งเดียวและเป็นกลุ่มใหญ่ มีการรวมกลุ่มทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชัดเจนและการใช้พื้นที่วัดเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมก็ช่วยให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ในชุมชนยังมีการทำงานหัตถกรรมในบริเวณหน้าบ้านทำให้ผู้คนยังไปมาหาสู่ มีการพูดคุยพบปะกันในพื้นที่สัญจร แสดงถึงความใกล้ชิดผูกพัน ในขณะที่ชุมชนบ้านปิงมีเพียงกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนที่มีความผูกพันและสร้างพื้นที่ทางใจ ต่อการอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าเป็นตัวสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน การรวมกลุ่มศรัทธา วัดกระจายออกไปตามวัดต่างๆ เป็นกลุ่มย่อย แม้ว่าจะมีกำหนดศูนย์รวมของกิจกรรมไว้ที่วัดบ้านปิงก็ตาม มีการรวมกลุ่มทางประเพณีที่เบาบางเนื่องจากกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนลดน้อยลงไปและถูกรบกวนด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชน การพูดคุยพบปะกันลดน้อยลง ความเป็นชุมชนจึงไม่เด่นชัดและมีแนวโน้มลดลง

อภิปรายผล

กรณีศึกษา 2 ชุมชนขาดแคลนพื้นที่ทางกายภาพจึงมีเพียงพื้นที่วัดในชุมชนเป็นหลักเพื่อใช้เป็นทั้งพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมร่วมกัน เป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชนในด้านต่างๆ แสดงถึงความสัมพันธ์ของชุมชนกับวัดเป็นสังคมที่พึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งในอดีตและปัจจุบัน วัดในชุมชนยังเป็นสถาบันที่สำคัญในการให้ความช่วยเหลือชุมชน ให้บริการตามความจำเป็นตามความต้องการของผู้คน คล้ายกับในงานของ พิชญ์จิรา ยาอินทร์ และเผ่าไทย สีนอำพล (2561) ที่พบว่าสัดส่วนการใช้พื้นที่วัดเพื่อสาธารณประโยชน์และพื้นที่กิจกรรมในชุมชนมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เป็นภาพตัวแทนพื้นที่ศูนย์รวมจิตใจที่สร้างกันรุ่นต่อรุ่นอย่างต่อเนื่อง มีความผูกพันและรักษารากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ ความสัมพันธ์ในชุมชนวัดศรีสุพรรณมีศูนย์กลางการเรียนรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชน เกิดการรวมกลุ่มทางภูมิปัญญาทำให้เกิดความเป็นชุมชนที่เด่นชัดจากการมีวัฒนธรรมร่วมและการทำหัตถกรรมเครื่องเงินตามบ้านเรือนในชุมชน แสดงอัตลักษณ์จากลักษณะสังคมวัฒนธรรมเฉพาะบริบท เกิดสำนึกร่วมของการอยู่เป็นกลุ่มภายในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อความเป็นชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มศรัทธา วัด และกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนตามลำดับ ต่างจาก ดำรงศักดิ์ จันททัย (2555) ที่พบว่า พื้นที่ทางสังคมของชุมชนเมืองมักเป็นกิจกรรมเชิงธรรมเนียมประเพณี การรวมกลุ่มเพื่อพึ่งพาตนเองหรือการรวมตัวต่อสู้กับแรงกดดันของการเปลี่ยนแปลง

ทางสังคมและสภาพเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตระกูล ชำนาญ และคณะ (2561) ที่พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ แต่ก็ตั้งข้อเสนว่าควรค้นหาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและการสืบสานประเพณีที่แฝงคุณค่าเพื่อเสริมสร้างทุนทางสังคมในบริบทไทย และสิ่งที่มีอิทธิพลสำคัญคือผู้นำหรือแกนนำของชุมชน ซึ่งตรงกับลักษณะที่พบในชุมชนวัดศรีสุพรรณ ส่วนความเป็นชุมชนในกรณีศึกษาชุมชนบ้านปิงมีกลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนอยู่น้อยแต่ยังมาร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ ยังมีความผูกพันและรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชน ยังยึดโยงความเป็นชุมชนให้คงอยู่ ใกล้เคียงกับงานของ Chitrakar R. (2016) ที่อธิบายว่าความเป็นชุมชนเป็นความรู้สึกเชิงจิตวิทยาของผู้คนที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน (คนดั้งเดิมในชุมชน) แต่มีประเด็นที่น่าสนใจคือมักเกิดขึ้นพร้อมกับความร่วมมือกันซึ่งเป็นปัจจัยส่วนบุคคล ส่วนชุมชนวัดศรีสุพรรณมีความเป็นชุมชนที่เกิดจากการมีภูมิปัญญาดั้งเดิมเด่นชัดทำให้เกิดความหมายจากเอกลักษณ์และวิถีชีวิตผ่านพื้นที่ภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องเงินในชุมชน ตรงกับข้อคิดเห็นของ สุรพล สุวรรณ (2560) วิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีมาแต่อดีตทำให้เกิดความหมาย ทำให้ผู้คนมีจิตใจผูกพันต่อสถานที่ เกิดความรู้สึกยึดถือสถานที่ที่เป็นถิ่นของตน นำมาสู่รากฐานทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาของแต่ละถิ่นที่เป็นตัวยึดโยงความเป็นชุมชน และมีข้อเพิ่มเติมของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ถึงประเด็นความเข้มแข็งของชุมชนว่าเป็นส่วนสำคัญของความเป็นชุมชน ช่วยให้เกิดการปรับตัวไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งชุมชนวัดศรีสุพรรณมีความเข้มแข็งของชุมชนมากกว่าชุมชนบ้านปิง แสดงถึงการปรับตัวไปพร้อมกับสังคมและเมืองที่เปลี่ยนไปได้ดีกว่า การรวมกลุ่มทางภูมิปัญญาจึงเป็นทุนทางสังคมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งและเป็นพลังทางสังคมที่ส่งเสริมความเป็นชุมชนดั้งเดิมอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ว่า พื้นที่สาธารณะในชุมชนทั้งพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมเป็นกลไกในการส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชนและความเป็นชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันชุมชนดั้งเดิมในเมืองเชียงใหม่ มีบทบาทหลักเป็นชุมชนท้องถิ่นที่เป็นหน่วยพื้นฐานการพึ่งพาของสังคม มีศักยภาพในการจัดให้มีกิจกรรม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในด้านต่างๆ ของคนในชุมชนทั้งในด้านการพัฒนาทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและจิตใจ จึงมีทั้งบทบาทในความคาดหวังของสังคม บทบาทตามการรับรู้และบทบาทตามสถานการณ์ เกิดบทบาทหน้าที่ในหลายๆ ด้านทับซ้อนกัน ส่งผลต่อการปรับตัวของการใช้พื้นที่ทางกายภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่จำกัดของชุมชนในเมือง โดยมีรูปแบบการใช้พื้นที่ทางกายภาพ 3 ลักษณะคือ มีการใช้พื้นที่วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมและพื้นที่ทางสัญจรเป็นพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรม ส่วนพื้นที่ลานกิจกรรมเป็นพื้นที่กิจกรรมระดับเมือง รวมถึงมีการจัดแบ่งพื้นที่วัดที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เพียงพอต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เช่น การจัดพื้นที่ช่วงลานกิจกรรมเล็กๆ หลายแห่งในชุมชนวัดศรีสุพรรณเพื่อรองรับกิจกรรมทางศาสนิก สังคม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว การจัดแบ่งช่วงเวลาในการใช้พื้นที่ เช่น การใช้พื้นที่ลานกิจกรรมระดับเมือง ในช่วงเวลาเช้าซึ่งเป็นเวลาที่พื้นที่ไม่ถูกรบกวนและเข้าถึงได้สะดวก การแบ่งบทบาทหน้าที่ เช่น การมีพื้นที่วัดหลายแห่งในชุมชน แต่ละวัดจึงมีบทบาทหน้าที่ให้บริการแก่สังคมและชุมชนตามจำเป็น รวมถึงการปรับตัวต่อการใช้พื้นที่ทางสังคม เช่น การสร้างศูนย์กลาง มีความจำเป็นต่อการรวบรวมกิจกรรมของชุมชนในสังคมปัจจุบันเพื่อเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายเพราะชุมชนไม่ได้มีเพียงหน่วยเดียวแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่ทางกายภาพในชุมชนทำให้ต้องใช้พื้นที่วัดในชุมชนเป็นหลักทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่ทางกายภาพ ทางสังคม ทางใจและทางปัญญา แต่ก็ยังขาดพื้นที่ส่งเสริมกิจกรรมทางกายและนันทนาการ ส่วนพื้นที่ทางสังคมที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นกลุ่มสังคม แบบกลุ่มปฐมนิเทศที่สมาชิกรู้จักคุ้นเคยเป็นส่วนตัวติดต่อสัมพันธ์กันหลายด้าน ประกอบด้วยกลุ่มศรัทธาวัดเป็นหลักเพื่อสร้างมิติชุมชนดั้งเดิม กลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนเพื่อสืบสานประเพณีและศาสนา กลุ่มภูมิปัญญาทำให้เกิดการสืบสานและต่อยอดทางปัญญาที่มีอัตลักษณ์รับรู้ได้ทั้งจากคนในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งรูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนลดลงมีการปรับเปลี่ยนเป็นการส่งเสริมและสืบสานภูมิปัญญาในวงกว้างแก่นักท่องเที่ยว ผู้คนที่สนใจขึ้นมาทดแทน โดยกลุ่มภูมิปัญญาสนับสนุนให้เกิดความเป็นชุมชนมากที่สุด

รองลงมา คือ กลุ่มศรัทธาวัตรและกลุ่มคนดั้งเดิม ตามลำดับ ส่วนกลุ่มทุติยภูมิที่สมาชิกสัมพันธ์กันตามบทบาทหน้าที่ คือ กลุ่มทางประชาสังคมตามกลไกของท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน ความเป็นชุมชนจึงขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ความรู้สึกผูกพันของชุมชนมักเกิดขึ้นในชุมชนมีขนาดเล็กแต่มีโครงสร้างที่แน่นเหนียว นำมาสู่การสร้างข้อสรุปจากการวิเคราะห์ ด้วยกรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่ ที่แสดงว่าพื้นที่ทางกายภาพสนับสนุนให้เกิดความสัมพันธ์ในชุมชน ทำให้เกิดการพบปะ พื้นที่ทางสังคมสนับสนุนให้เกิดความเป็นชุมชนเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมและเป็นกลุ่มเดียวกัน ส่งผลต่อพื้นที่ทางใจเป็นการผลิต สร้างชุมชนในใจของผู้คน เกิดจากความรู้สึก ความเชื่อ ทศนคติที่อยู่ภายในใจ เป็นเรื่องยากในการวัดในเชิงปริมาณแต่สามารถ สังเกตได้ สัมผัสความรู้สึกนั้นได้และอธิบายได้ เป็นการสร้างสรรค์ทางสังคม ผลจากการศึกษานี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ กับการศึกษาชุมชนดั้งเดิมขนาดเล็กอื่นๆ เพื่อเป็นข้อพิจารณาในด้านความผูกพันและความเป็นชุมชนที่แสดงออกมาในพื้นที่ สาธารณะ รวมถึงนำไปวิเคราะห์ร่วมกับการจัดการการใช้พื้นที่ในชุมชนเพื่อสนับสนุนการปรับตัวทั้งบทบาทหน้าที่ รูปแบบ การใช้งาน โดยคำนึงถึงลักษณะสังคมวัฒนธรรมเฉพาะบริบท ที่สนับสนุนความสัมพันธ์ในเชิงชุมชนร่วมกับเชิงสังคมให้เพิ่ม มากขึ้น

มิติการใช้พื้นที่สาธารณะมีพื้นที่ทางกายภาพเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในชุมชน พื้นที่ทางสังคม เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความเป็นชุมชนและส่งผลต่อพื้นที่ทางใจ การที่ชุมชนจะดำรงรักษาให้การใช้พื้นที่สาธารณะในมิติ ดังกล่าวให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางโดยต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่แต่ละแห่ง ได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพควรปรับปรุงสภาพพื้นที่สาธารณะที่มีอยู่ในชุมชน เช่น พื้นที่วัด ถนนหนทางในชุมชน ลานกิจกรรม ต่างๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ความต้องการใช้พื้นที่ในวิถีชีวิต กิจกรรมและการเข้าถึงในปัจจุบัน ส่วนพื้นที่ทางสังคม ควรจัดให้มีกิจกรรมในชุมชนอย่างมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ และควรสนับสนุนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ชุมชน เผยแพร่ข้อมูลให้คนภายในและภายนอกชุมชนได้รับรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของพื้นที่เพื่อสร้างความหมาย ความเข้าใจ ถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจ ความเป็นไปของชุมชน ทั้งด้านอัตลักษณ์ และความหมาย รวมถึงควรจัดให้มีพื้นที่ศิลปวัฒนธรรมเพื่อสร้างการรวมกลุ่มด้านวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการนำชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาคุณค่าและทุนทางสังคมในพื้นที่ชุมชนของตนเอง ทำให้เกิดพื้นที่ทางใจที่มาจากสำนึก ความเชื่อ หรือทัศนคติภายในไปสู่พื้นที่ทางกายภาพ เพื่อสร้างตัวตน การดำเนินการนี้ไม่ควรปล่อยให้ชุมชนจัดการเพียงลำพัง ซึ่งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคมจะมีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ดังกล่าวนี้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

หมายเหตุ: บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

- กองวิชาการและแผนงาน. (2561). *แผนชุมชนประจำปี พ.ศ.2561*. เทศบาลนครเชียงใหม่.
- กอบชัย รักพันธุ์ และระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี. (2557). การดำรงอยู่ของย่านตลาดในพลวัตความเปลี่ยนแปลงของ เมืองเชียงใหม่. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 10(2), 197-214.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนโดยยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอโลก แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กิตติ เขาวนะ และคัทลียา จิระประเสริฐกุล. (2560). ข้อสังเกตจากการศึกษาเรื่องปรากฏการณ์ของพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้าน ศิริวง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ*, 10(3), 1701-1719.
- ไชศรี ภักดีสุขเจริญ. (2551). *ขอยลัดประหยดพลังงาน: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก: พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย*. สืบค้นจาก <https://www.tuda.or.th/index.php/2018/08/02/00000003>
- ครูสงค์. (2562). *คนดั้งเดิมในชุมชนบ้านปิง อายุ 80 ปี*. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2562.

- ชวิตรา ตันติมาลา. (2560). พื้นที่สาธารณะและการผลิตพื้นที่: ความหมายใหม่ของความสัมพันธ์ทางสังคม. *วารสารบรรณศาสตร์ มคอ., 10(1)*, 92-103.
- ดำรงศักดิ์ จันโททัย. (2555). การเสริมสร้างทุนทางสังคมในชุมชนของเมืองไทย. *วารสารวิจัยสังคม, 35(1)*, 23-51.
- ตระกูล ชำนาญ และคณะ. (2561). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, 19(1)*, 106-111.
- ประมวล. (2562). *คนดั้งเดิมชุมชนวัดศรีสุพรรณ*. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2562.
- ผู้นำชุมชน 1. (2562). *ผู้นำชุมชนบ้านปิง*. สัมภาษณ์. 8 กุมภาพันธ์ 2562.
- ผู้นำชุมชน 2. (2562). *ผู้นำชุมชนวัดศรีสุพรรณ*. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2562.
- พระสงฆ์. (2562). *เจ้าอาวาสวัดในชุมชนบ้านปิง*. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2562.
- พิชญ์จิรา ยาอินทร์ และเผ่าไทย สีนอำพล. (2561). ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมกับการสร้างภาพตัวแทนต่อพื้นที่วัดจามเทวี. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร, 12(1)*, 48-61.
- ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี และวีระ สักกุล. (2555). การใช้พื้นที่สาธารณะเป็นถนนคนเดินแบบตลาดนัดในเมืองของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมโชติ อ่องสกุล. (2546). *การวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2557). ชุมชน ความเป็นส่วนตัวและการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารพัฒนาสังคม, 17(1)*, 1-27.
- สลา. (2562). *สลาช่วงเงินชุมชนวัดศรีสุพรรณ*. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2562.
- สินีนารถ ศุภรัตน์เมธี. (2558). องค์ประกอบในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่ช่วยส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน. หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม. *วารสารวิชาการ ประจักษ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 29(1)*, 475-488.
- สุรพล สุวรรณ. (2560). พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ความสัมพันธ์แบบบ้าน-วัด-โรงเรียน กรณี: ชุมชนสนามชัย อ.สทิงพระ จ.สงขลา. *วารสารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์, 15(2)*, 1-16.
- อัมพิกา ชุมมธยา และณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2560). การศึกษาการขยายตัวของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงบริบทของย่านเมืองเก่าในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารเจ-ดี : วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม, 5(1)*, 61-81.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน วิถีคิด ท้องถิ่นว่าด้วยลัทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Chitrakar R. (2016). Meaning of public space and sense of community: The case of new neighborhoods in the Kathmandu Valley. *International Journal of Architectural Research, 10(1)*, 213-227.